

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-346-5-93>

УДК 339.9

КИСІЛЬ Віталій

ДУ «Київський авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0009-0005-8818-7360>

СВІТОВИЙ ЗЕРНОВИЙ РИНОК В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ І ГЛОБАЛЬНИХ АСИМЕТРИЙ

Стаття присвячена аналізу системного, структуроутворюючого характеру світового ринку зерна в світовій економіці, міжнародній торгівлі та фактора глобальної економічної трансформації. Розглянуто історичний, теоретичний та інституційний контекст його формування, товарну структуру й географічну диверсифікацію, а також основні функціональні характеристики. Визначено, що світовий ринок зерна виступає стратегічним елементом глобальної продовольчої системи, який забезпечує перерозподіл ресурсів, підтримує економічну стійкість і впливає на світові торговельні баланси. Проаналізовано вплив геополітичних ризиків, кліматичних змін, цифровізації логістичних процесів та інновацій на динаміку зернового ринку. Доведено, що підвищення його ефективності потребує розвитку інфраструктури, для переробки зерна, розвитку логістики, комплексного обслуговування процесів, застосування цифрових технологій та міжнародної кооперації, що зумовлює роль зернового ринку як структуроутворюючого елементу національної і світової економіки.

Окрему увагу приділено проблемі посилення проявів глобальних дисбалансів і глобальної асиметрії, за яких світовий ринок зерна потребує солідарного регулюючого впливу. Інституціалізація такого впливу відбувається за ліберальними правилами, що призводить до формування ринково-вмотивованих центрів управління, орієнтованих на отримання високого економічного ефекту, який досягається, зокрема, шляхом недобросовісної конкуренції на глобальному ринку, та концентрації управлінської влади у низки країн та ТНК. Запропоновано напрями посилення конкурентоспроможності та стійкості зернового сектору світової економіки як структурного чинника глобальної торгівлі й сталого економічного зростання і важеля глобального управління та координуючого впливу.

Ключові слова: глобальні асиметрії, глобальні економічні дисбаланси, національні економічні стратегії, національні стратегії забезпечення продовольчої безпеки, світовий ринок зерна, глобальне управління ринками, національне регулювання в ринкових умовах, продовольча безпека, структуроутворююча роль світового ринку зерна, зернова логістика, інфраструктура зернового ринку, інституції світового ринку зерна, експортний зерновий потенціал, зерновий ринок України, ТНК і мультинаціональні корпорації на ринку зерна.

KYSIL Vialiy

SU «Kyiv Aviation Institute»

WORLD GRAIN MARKET IN THE CONTEXT OF NATIONAL AND GLOBAL ASYMMETRIES

The article provided the analysis of the systemic, structure-forming nature of the world grain market as a component of the global economy, international trade and as a factor of global economic transformation. The historical, theoretical and institutional context of formation of world grain market, its commodity structure and geographical diversification, as well as the main functional characteristics are considered. It is determined that the world grain market is a strategic element of the global food system, which ensures the redistribution of resources, supports economic stability and affects world trade balances.

The impact of geopolitical risks, climate change, digitalization of logistics processes and innovations on the dynamics of the grain market is analyzed. It was proven that increase in its efficiency mainly depends on the development of the infrastructure necessary for grain processing and transportation, comprehensive maintenance of logistics processes, the use of digital technologies and international cooperation. All these aspects determine the role of the grain market as a structural element of the national and world economy.

Special attention is paid to the problem of increasing global imbalances and global asymmetry, under which the world grain market requires a solidary regulatory influence. The institutionalization of such influence occurs according to liberal rules, which leads to the formation of market-motivated control centers focused on obtaining a high economic effect. This effect is achieved, in particular, through unfair competition in the global market, and the concentration of managerial power in a number of countries and TNCs. In this regard the article provided recommendations for strengthening the competitiveness and sustainability of the grain sector of the world economy as a structural factor of global trade and sustainable economic growth and also the lever of global management and coordinating influence.

Keywords: global asymmetries, global economic imbalances, national economic strategies, national strategies for ensuring food security, world grain market, global market management, national regulation in market conditions, food security, structural role of the world grain market, grain logistics, grain market infrastructure, institutions of the world grain market, grain export potential, grain market of Ukraine, TNCs and multinational corporations in the grain market.

Стаття надійшла до редакції / Received 30.08.2025

Прийнята до друку / Accepted 22.09.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Світовий ринок зерна, як одна з ключових складових глобальної аграрної економіки, є важливим об'єктом дослідження з огляду на його визначальний вплив на продовольчу безпеку, стабільність цінних коливань та економічну стійкість як розвинених, так і країн, що розвиваються. В умовах зростання

геополітичних напружень, зміни клімату та трансформацій логістичних ланцюгів актуалізується потреба в системному дослідженні функціонування цього сегмента світового виробництва, світової торгівлі і світового економічного впливу.

Проблема полягає у недостатній адаптивності інституційних, інфраструктурних та регуляторних механізмів до сучасних викликів, що перешкоджає ефективному функціонуванню ринку зерна та загрожує стабільності глобального продовольчого ланцюга. Водночас, з наукового погляду, це обумовлює потребу в оновленні теоретичних підходів до аналізу зернового ринку в умовах нових геоекономічних реалій, а з практичного боку – у розробці інструментів стратегічного управління експортною політикою та логістичними процесами, адаптованих до умов глобалізації та регіональної інтеграції.

Таким чином, поставлена проблема має міждисциплінарний характер та безпосередньо пов'язана з вирішенням широкого спектра актуальних наукових і прикладних завдань у сфері міжнародної торгівлі, аграрної політики та економічної безпеки.

АНАЛІЗ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останні дослідження та наукові публікації, присвячені світовому ринку зерна та визначенню його місця в світовій торгівлі, засвідчують зростання наукового інтересу до історично-непересічної теми продовольчої безпеки, зокрема, дослідження фокусуються на ролі зернового ринку в світовій торгівлі. Теоретичним основам та практичним рекомендаціям з визначення місця ринку зерна в світовій торгівлі, його ролі та функцій були присвячені наукові праці вчених минулого – Ф. Кене, К.Г. Перссона, Р.Т. Ліббі, Г. Л. Крамера, Е. Дж. Вейлеса, Д. Г. Стефенса, Д. Моргана, А. Гамільтона, вітчизняних вчених минулого, таких як В.І. Вернадський і С. Подолинський, і роботи сучасних провідних українських дослідників – І.В. Бураковського, Н.М. Гавриленка, Г.М. Широкого, Ю.І. Гайди, Б.Л. Шайнюк, Н.І. Гражевської, Н.О. Дідух, В.А. Казьмір, О.Н. Лотиш, А.А. Мазаракі, К.С. Солонінка.

В роботах зазначених науковців розглянуто поняття, структура та структуроутворююча роль ринку зерна на світовому ринку. Однак, на відміну від теоретичних здобутків попередників, у сучасних розвідках мало місця відводиться дослідженню закономірностей його розвитку у контексті загроз і викликів, а також реструктуризуючій функції світового зернового ринку, як важеля глобального управління, та її основних характеристик, зокрема корегуючій і інституціоналістській, а також здатності швидко реагувати на виклики і асиметрії в розвитку світового господарства.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою цієї статті є комплексне дослідження та аналіз місця світового ринку зерна, його роль на світовому ринку, а також визначення функцій зернового ринку та основних характеристик його розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сучасному етапі світовий ринок сільськогосподарської продукції відіграє ключову роль у глобальній економіці, адже він є основним джерелом продовольчого забезпечення населення. Цей сегмент включає широкий спектр товарів рослинного, тваринного та водного походження, що задовольняють харчові потреби людства. Крім того, аграрна продукція виступає критично важливим ресурсом для промислового виробництва, постачаючи сировину для харчової, фармацевтичної, текстильної та інших галузей. Завдяки стратегічному значенню та багатогалузевій інтеграції, аграрний ринок залишається одним із основоположних елементів світової торговельної системи.

Водночас, на думку А.А. Мазаракі, функціонування цього ринку зумовлено відставанням темпів приросту виробництва продовольчих товарів у світі від темпів зростання кількості населення, що супроводжується прихованим та абсолютним голодом (це особливо притаманне країнами, що розвиваються), а також регіональними та географічними відмінностями у виробництві та споживанні продукції продовольчого призначення. [21]. Це у свою чергу підтримує постійний попит на агропромислову продукцію і в першу чергу на зерно, як серцевинний продукт агропромислового комплексу.

Міжнародна торгівля продовольчою продукцією, з точки зору ряду науковців, являє собою складну систему економічних відносин між країнами, що охоплює виробництво, переробку, експорт, імпорт та споживання продовольства. Вона функціонує в умовах глобальних ринкових тенденцій, технологічних інновацій, торговельних режимів і стандартів безпеки харчових продуктів, встановлених міжнародними інституціями, зокрема Світовою організацією торгівлі (СОТ). Дослідники наголошують, що сучасна структура міжнародної продовольчої торгівлі формується під впливом процесів глобалізації, цифровізації, виникнення усталених логістичних ланцюгів і підвищення ролі країн, що розвиваються, та в контексті планетарних завдань забезпечення світової продовольчої безпеки [8,9,13].

На думку більшості науковців [20,21,22,24] міжнародна торгівля продовольчою продукцією представлена:

– продукцією рослинного походження: зернові й технічні культури та продукція їх переробки, олійні культури та олія, насіннєві продукти, овочі фрукти, ягоди, кава, чай, какао, боби, цукор, прянощі, лікарські трави тощо, і при цьому є динамічним та важливим сектором світової економіки, задовольняючи

при цьому потреби в харчуванні, сировинних ресурсах для промисловості в різних галузях світової економіки, де зернові культури відіграють системоутворюючу роль;

– продукція тваринного походження, представляє собою широкий спектр продуктів, що отримуються від тварин й використовуються як їжа або сировина для промисловості і включає м'ясо та м'ясопродукти, молоко та молокопродукти, яйця, продукти рибальства та аквакультури, продукція бджільництва тощо, які тісно пов'язані з досягненнями у сфері виробництва зернових.

Якщо розглядати світову товарну структуру сільськогосподарської продукції, то очевидним є те, що на ній переважають зернові культури та продукція їх переробки на другому місці цукрові культури, далі йдуть олійні культури та овочі на останньому місці коренеплоди та фрукти (рис. 1).

Можна сказати, що зерновий ринок є провідним ринком в світовій товарній структурі, займаючи 32% загального обсягу світового агропромислового ринку, і являється основою для розвитку сільського господарства, а отже відповідно безперерійного функціонування світового аграрного ринку в цілому.

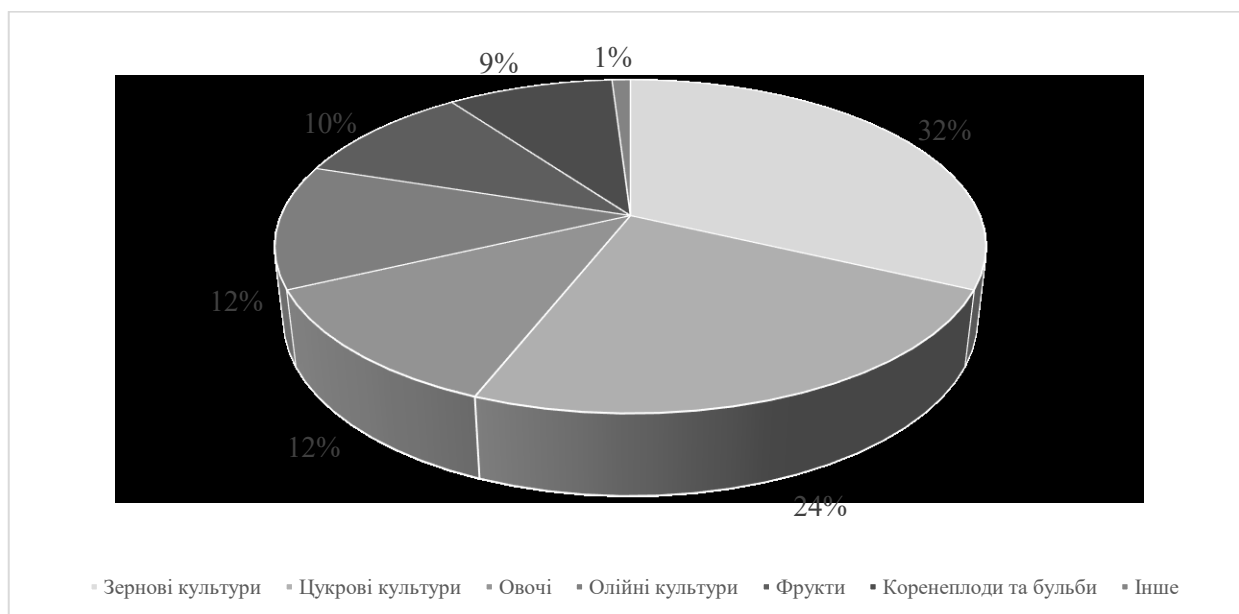


Рис. 1. Товарна структура світового товарообміну продовольчих товарів

Джерело: [8]

Свого часу ще Ф. Кене, засновник фізіократичної школи економічної думки, підкреслював фундаментальну роль виробництва зернових, у формуванні національного багатства та управління. Його теорія ґрунтувалася на принципі продуктивності землеробства як основного джерела економічного зростання. [2] Визначаючи зерно як найцінніший товар на ринку, Кене стверджував, що економічна стабільність країни залежить від розвитку аграрного сектора, а не від торгівлі предметами розкоші. Це положення залишалось актуальним у подальшому розвитку економічної науки, закладаючи основи досліджень аграрних ринків та їхньої ролі у світовій торгівлі [2].

Дослідження українських науковців, таких як С. Подолинський, В. Вернадський та М. Руденко, підтверджують фундаментальне значення зернового виробництва у формуванні економічних систем [10,18,19]. В. Вернадський наголошував на тому, що хліборобство є первинною формою господарства, а зерно виступає не лише товаром, а й еквівалентом багатства, що визначає економічну стабільність суспільства [10]. У сучасних дослідженнях ця думка знаходить продовження, зокрема Л.М. Худолій зазначає, що ринок зерна є не просто торговельним сегментом, а комплексною економічною системою, що забезпечує безперервність виробничого процесу та відтворення ресурсів у аграрному секторі [23].

Зерновий ринок є складною та динамічною економічною системою, що формується під впливом історичних, інституційних та конкурентних факторів. Його розвиток визначається багаторівневою структурою, яка охоплює суб'єктів ринку, механізми регулювання, логістичну та торговельну інфраструктуру, а також стратегії постачання та реалізації продукції. Важливими характеристиками цього ринку є мультиплікативний ефект, що впливає на суміжні галузі, а також внутрішні та зовнішні екстерналії, які визначають стійкість глобального зернового сектору. Завдяки цим факторам зерновий ринок набув рис цивілізованої економічної системи, інтегрованої у світову торговельну структуру.

Зерновий ринок є не лише складовою агропромислового комплексу, а й структурним фактором економічного розвитку, оскільки його функціонування прямо впливає на суміжні галузі, включаючи переробку, логістику, міжнародну торгівлю та фінансові ринки. Його стабільність та ефективність визначають загальну конкурентоспроможність аграрного сектору та здатність економіки адаптуватися до глобальних викликів. Враховуючи його значущість, удосконалення зернового ринку має бути пріоритетним напрямом

економічної політики, спрямованим на зміцнення продовольчої безпеки, технологічну модернізацію та інтеграцію у світову торговельну систему. Це забезпечить довгострокову стійкість і структурне зростання економіки.

У вітчизняній економічній науці існують різні підходи до визначення сутності зернового ринку. Дослідники, що акцентують увагу на пріоритетності економічних інтересів аграрного сектору, наполягають на тому, що ринок зерна не можна обмежувати лише сферою обігу. Вони розглядають його як комплексний економічний механізм, який охоплює всі стадії відтворення від виробництва до кінцевого споживання. Такий підхід дозволяє враховувати роль зернового ринку в забезпеченні стійкості агропромислового комплексу, а також його вплив на міжнародну торгівлю та економічну безпеку.

Також доцільним буде врахувати тезу про зерновий ринок О.В. Нікішиної про те, що ринок зерна «є таким типом функціонування зернового господарства», який за допомогою товарно-грошових відносин регулює виробництво, розподіл, обмін і споживання [17].

З методологічної точки зору представляє інтерес визначення: «Під зерновим ринком слід розуміти систему економічних відносин між виробниками зерна та його покупцями-переробниками (первинний ринок), і виробниками та споживачами продуктів його переробки (вторинний ринок)» [17,19].

Аналізуючи викладені наукові погляди вчених економістів-аграрників на сутнісне значення зернового ринку, можна зробити висновок, що товарний ринок не обмежений лише сферою обміну (продажу), оскільки всі його складові елементні частини тісно пов'язані з процесом виробництва.

Відповідно, можна сказати, що світовий ринок зерна – це сегмент аграрного ринку в світі, який охоплює економічні відносини, що пов'язані із виробництвом, обробкою, розподілом та споживанням зернових культур, охоплюючи взаємодію між виробниками, переробниками, споживачами й торговельними посередниками, що географічно відділені, задля забезпечення обігу зерна як товару у межах національної та світової економік.

Ринок зерна являється стратегічно важливим для забезпечення продовольчої безпеки, регулювання глобальних економічних процесів, а також розвитку суміжних галузей, таких як тваринництво, харчова і енергетична промисловість. Його функціонування значною мірою залежить від міжнародних угод, державного регулювання та технологічних інновацій.

Дослідження функціоналу ринку зерна, дало змогу виявити, що майже всі науковці сходяться на думці про розмаїття і велику кількість важливих його функцій (рис. 2). Світовий ринок зерна виконує ключову роль у забезпеченні балансу між виробництвом, розподілом та споживанням сільськогосподарської продукції. Він функціонує як інтегрована система обміну між виробниками, переробниками, торговцями та кінцевими споживачами, сприяючи перерозподілу зерна з регіонів надлишку до зон підвищеного попиту. Це стосується і національних ринків зерна.

Завдяки таким механізмам, як аукціони, ф'ючерсна торгівля та спотові ринки, ціни формуються під впливом пропозиції, попиту, якості продукції та макроекономічних факторів, включаючи погодні ризики, геополітичну нестабільність та світові тенденції. Цінові сигнали, що генеруються на цьому ринку, визначають виробничі та торговельні рішення, забезпечуючи ефективність глобальної продовольчої системи.

Також світовий зерновий ринок задіяний в процесі організації руху зерна через різні етапи ланцюга постачання, охоплюючи збирання врожаю, зберігання, транспортування, переробку та розподіл. Це забезпечує ефективну доставку зерна переробникам та кінцевим споживачам, мінімізуючи втрати і оптимізуючи ресурси. Поряд з цим зазначений ринок надає учасникам інструменти для хеджування ризиків, таких як цінова волатильність, погодні порушення та нестабільність ринку, з використанням фінансових інструментів, це дозволяє стабілізувати доходи виробників сільгосппродукції і мінімізувати збитки для торговців і переробників. Направляючи ресурси на прибуткові та затребувані продукти, зерновий ринок впливає на виробничі сільськогосподарські моделі, що в свою чергу допомагає виробникам сільськогосподарської продукції адаптувати свій вибір культур і практик ведення господарства, виходячи з ринкових сигналів світового ринку, що сприяє їх ефективності та стійкості.

Зерновий ринок відіграє вирішальну роль у формуванні аграрних виробничих моделей, оскільки ринкові сигнали впливають на вибір культур, технологій обробки та управління ресурсами. Адаптація виробників до глобальних тенденцій сприяє підвищенню ефективності та стійкості сільського господарства. Крім того, ринок забезпечує стабільне постачання ключових продовольчих товарів, зокрема пшениці, кукурудзи, рису та ячменю, що підтримує продовольчу безпеку та розвиток суміжних галузей, зокрема тваринництва та харчової промисловості.

Міжнародна торгівля зерном сприяє інтеграції країн, вирівнюючи регіональні дисбаланси у виробництві та споживанні. Глобалізація цього ринку не лише зміцнює економічні зв'язки між державами, а й сприяє стабільності цін та забезпеченню доступності продовольства на світовому рівні.

Зрозуміло, що функціонування світового зернового ринку породжує ряд суміжних або додаткових функцій, які підсилюють його загальний вплив на світову та локальну економіку і відповідно суспільство.

Зерновий ринок базується на виробництві зерна, яке є його ключовим елементом, навколо якого формуються всі інші структурні складові. Виробники зерна відіграють системоутворюючу роль, оскільки саме вони забезпечують продовольчі потреби споживачів та визначають якісні характеристики продукції.

Проте не менш важливим є процес реалізації, який охоплює всю логістичну та комерційну інфраструктуру – від заготівлі та переробки до транспортування й роздрібно́ї торгівлі. Це багатоступеневий механізм, що забезпечує ефективний розподіл зернової продукції та її доступність на ринку. Таким чином, взаємозв'язок виробництва та реалізації визначає стабільність і конкурентоспроможність зернового сектора в економіці.

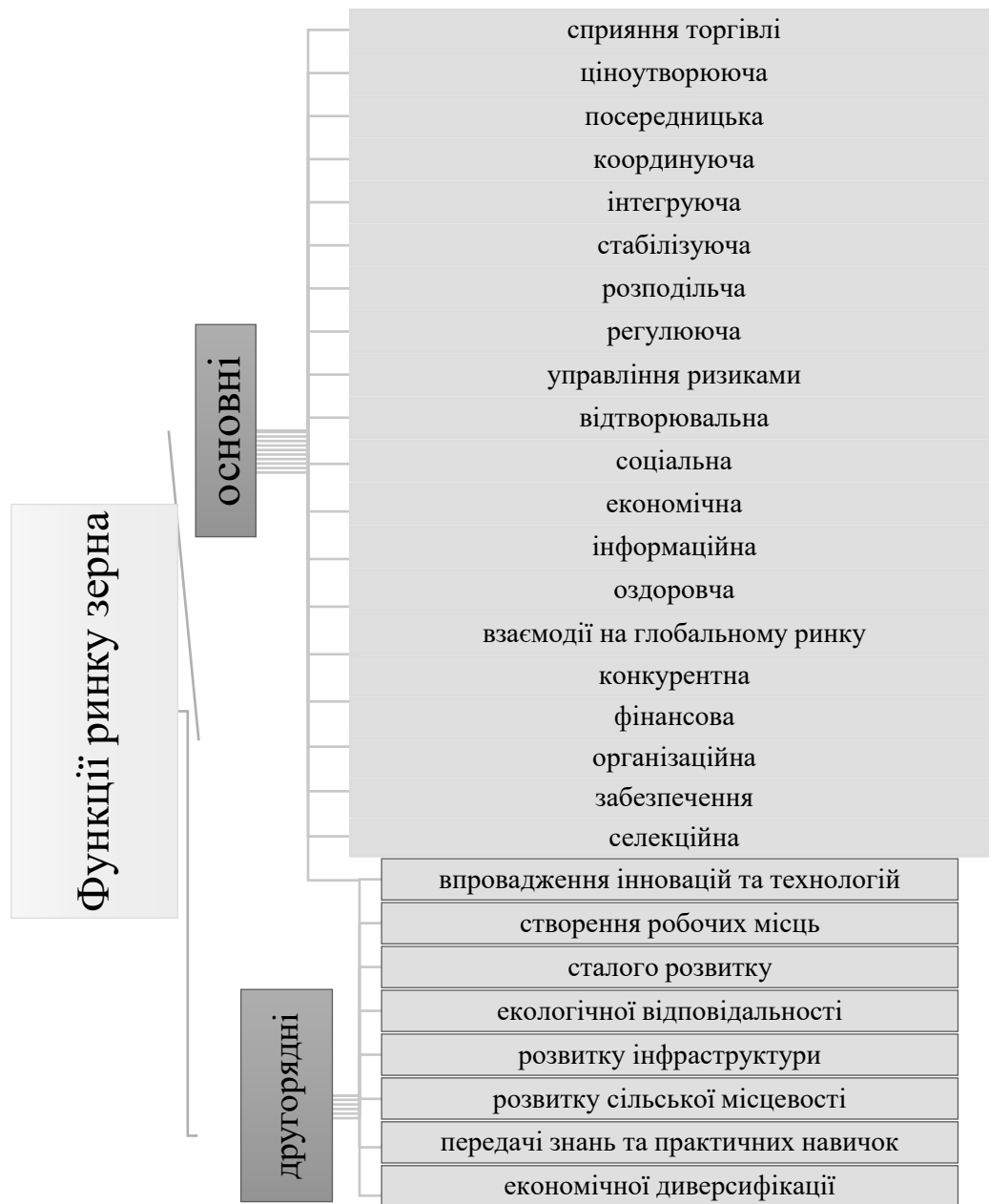


Рис. 2. Функції світового і національних зернових ринків

Джерело: узагальнено автором за [10,17,19]

Зерновий ринок, як частина аграрного сектору, підпорядковується загальним закономірностям товарного ринку, водночас зберігаючи унікальні особливості, що визначають його розвиток у національному та глобальному масштабах. Він характеризується сезонністю виробництва та торгівлі, що впливає на коливання цін і пропозиції, а також високою еластичністю попиту, адже зерно є базовою продовольчою та кормовою культурою.

Основні характеристики розвитку ринку зерна є важливими, оскільки вони визначають його стабільність, ефективність та здатність адаптуватися до змін економічних умов (рис. 3).

Вони впливають на продовольчу безпеку, регіональні та глобальні торговельні баланси, а також інтеграцію аграрного сектору у міжнародну економіку. Висока еластичність попиту та сезонність виробництва формують механізми ціноутворення, що впливають на економічні рішення виробників та торговців. Геополітичні чинники та міжнародні угоди визначають структуру торговельних потоків, а

розвинена інфраструктура забезпечує ефективність логістики та постачання. Усе це сприяє сталому розвитку зернового ринку та його стабільній ролі в глобальній економіці.

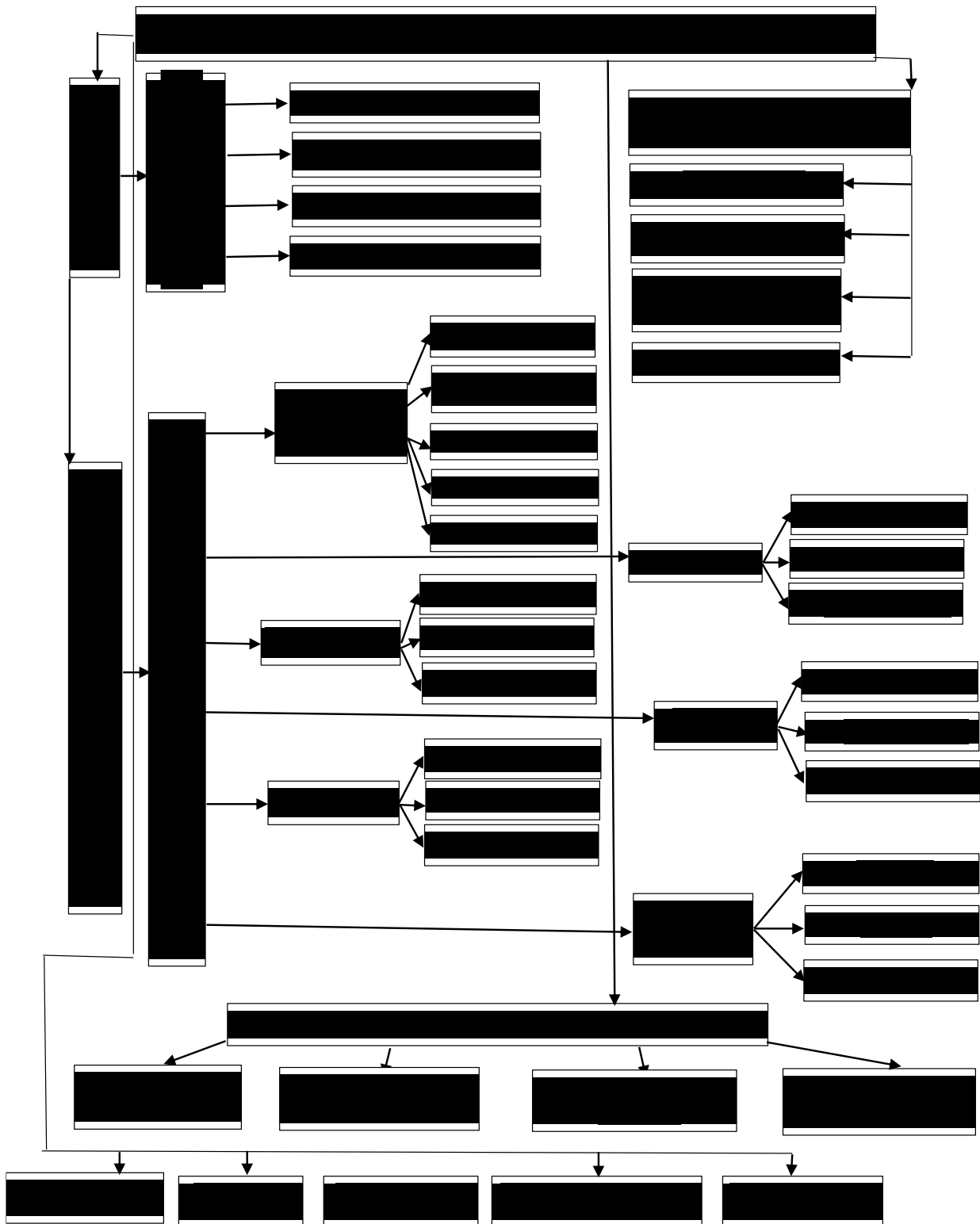


Рис. 3. Основні характеристики ринку зерна

Джерело: складено автором

У всіх регіонах світу будь-якої пори року попит на зерно залишається постійно стійким, що дає можливість охарактеризувати його з позиції ліквідності. Держава за рахунок експорту зерна домагається стійкості національної валюти, а у свою чергу стандартність зерна дозволяє поставити його в ранг біржових товарів, що дає можливість використовувати його як об'єкт продажу поряд з кавою, нафтою, золотом тощо.

Транспортабельність та тривале зберігання – основна особливість зерна, яка полягає в тому, що воно добре транспортується на великі відстані насипним способом, при цьому не втрачаючи своїх поживних якостей тривалий час, враховуючи це, споживачі можуть його закуповувати на майбутнє для формування стратегічних запасів.

Ще однією важливою характеристикою ринку зерна є нееластичність, що проявляється в тому, що у разі зміни цін або рівня доходів населення не відбувається значної зміни попиту на зерно, на відміну від таких продуктів харчування як м'ясо та м'ясопродукти, яйця, молоко та молокопродукти, тощо, оскільки зерно і продукти його переробки користуються найбільш стійким попитом, незважаючи на різні умови життя в країнах.

Ринок зерна формується із чотирьох ринків товарів технологічної переробки. До першого рівня технологічної переробки належить цільове призначення, що складається зі страхового запасу, насіння та експорту. Ринок другого рівня технологічної переробки охоплює:

- борошно та крупу, що використовуються для виробництва хліба, хлібобулочних, макаронних та борошняних виробів;
- комбікорми, що йдуть на корм худобі та птиці;
- спирт та солод, які використовуються для виробництва горілки, лікєро-горілочних виробів та пива;
- крохмаль, що також використовують при виробництві патоки.

Як результат відгодівлі худоби та птиці комбікормами складається ринок продукції третього рівня технологічної переробки, що містить м'ясо, м'ясопродукти, субпродукти, молоко, яйця, за рахунок яких формується ринок продукції четвертого рівня технологічної переробки, що продукує м'ясні вироби та молочну продукцію. Взаємозв'язок усіх цих рівнів ще раз підтверджує високе значення зерна та його технологічної переробки у забезпеченні населення країни життєво важливими продуктами харчування необхідними для життєдіяльності людини. Ринок зерна являється складним утворенням, який можна розглядати з різних позицій: видової, територіальної, галузевої, технологічної, організаційної тощо. [11,12,14,15,16]

В свою чергу видова структура світового зернового ринку враховує споживчі властивості окремих видів зерна, що стосується галузевої структури, то вона обумовлена напрямками використання різного виду зерна. З територіальної позиції, світовий ринок зерна, можна розглядати через призму географічного розташування, регіональних особливостей та міжнародної торгівлі, в свою чергу вона визначає конкурентні переваги країн на ринку зерна, впливаючи на обсяги виробництва, експортні можливості та ціноу. Світовий ринок зерна є складним багаторівневим економічним утворенням, що функціонує в межах глобальної системи торгівлі товарами стратегічного значення. Він відображає не лише співвідношення попиту й пропозиції на зернові культури у світовому масштабі, а й є індикатором геоекономічної сили держав, рівня їх інтегрованості у міжнародний поділ праці та ефективності зовнішньоекономічної політики.

Зерно, як базовий продукт світового аграрного виробництва, виступає універсальним об'єктом торгівлі, навколо якого формуються стійкі міждержавні економічні зв'язки, інвестиційні потоки та механізми співпраці у межах міжнародних організацій – таких як СОТ, ФАО, ОЕСД та ін. Саме через торгівлю зерновими культурами проявляється взаємозалежність між країнами-експортерами, що забезпечують продовольчі потреби світу, та країнами-імпортерами, які залежать від зовнішніх поставок.

У системі міжнародних економічних відносин світовий ринок зерна виконує функцію механізму глобальної перерозподілу ресурсів, сприяючи оптимізації виробництва і забезпеченню продовольчої безпеки. Водночас він є ареною конкуренції та політичного впливу, де ціни, торговельні бар'єри, санкції або воєнні конфлікти безпосередньо впливають на економічну стабільність регіонів. З огляду на це, зерновий ринок посідає центральне місце у формуванні нової архітектури міжнародних економічних відносин, особливо в умовах кризових явищ, зміни логістичних маршрутів і трансформації торговельної політики держав.

Світовий ринок зерна функціонує завдяки злагодженій координації між виробниками, трейдерами, переробниками та кінцевими споживачами. Кожна ланка цього процесу забезпечує стабільність постачання, регулювання торговельних потоків та оптимізацію ресурсів, що дозволяє врівноважувати попит і пропозицію на глобальному рівні. Ефективна взаємодія учасників ринку сприяє адаптації до змін у виробничих умовах, геополітичних факторах та кліматичних ризиках, забезпечуючи сталий розвиток аграрного сектора та міжнародної продовольчої системи.

В свою чергу теорія світових ринків зерна розглядає зерно як стратегічний товар, що формує економічну взаємозалежність держав, впливає на продовольчу безпеку та визначає напрями глобальної торговельної політики. Наукова думка в цій сфері еволюціонувала від історичних пояснень становлення зернових імперій до сучасного аналізу механізмів регулювання та конкурентної боротьби між провідними експортерами.

Зокрема К.Г. Перссон розкриває формування міжнародних торговельних зв'язків у зерновому секторі, що стало передумовою глобалізації аграрних ринків у подальші століття. Автор демонструє, як регіональні ринки поступово втрачали ізольованість під впливом транспортних інновацій, зростання обсягів міждержавної торгівлі та дерегуляційних процесів, створюючи підґрунтя для сучасної системи глобальної аграрної економіки [7].

С. Р. Нельсон у книзі «Океани зерна» розкриваючи історичну основу становлення світового ринку зерна, визначив, що боротьба за контроль над зерновими потоками визначала політичну гегемонію держав та еволюцію імперій. Автор демонструє, що розвиток зернової торгівлі через чорноморські, атлантичні та середземноморські шляхи був рушійною силою глобалізації й заклав фундамент для формування сучасної системи міжнародних економічних відносин. Контроль над зерновими маршрутами стає метафорою економічної влади, а зерно – символом глобальної конкуренції за ресурси. [4]

В свою чергу Р.Т. Ліббі доводить, що політика США у 1980-х роках, спрямована на підтримку експорту зерна через Програму розширення експорту (ЕЕР), була проявом меркантилістського підходу у міжнародних економічних відносинах, і яка довела, що навіть у добу лібералізму держава може активно втручатися в ринок для збереження глобального економічного впливу. [3]

Такі автори, як Гейл Л. Крамер та Ерік Дж. Вейлес провели концептуальний аналіз аграрної політики, ринкових структур і фінансових інструментів (ф'ючерси, опціони, біржові механізми), що регулюють глобальну торгівлю зерном. З позицій міжнародних економічних відносин праця становить вагомий внесок у розуміння взаємозалежності між державним управлінням, ринковими інститутами та геополітичними чинниками [1].

У науковому контексті автори трактують зерновий ринок як складову гео економічної системи, у якій економічні рішення держав і транснаціональних корпорацій визначають баланс політичного впливу на глобальному рівні. Розвиток зернової індустрії у США, Канаді та країнах Європейського Союзу представлений як ключовий чинник економічного зростання, який водночас формує зовнішньоторговельну стратегію та продовольчу безпеку. Високий рівень інтеграції зернових ринків із фінансовими інструментами (через ф'ючерсні біржі та товарні ринки) демонструє, що зерно є не лише сировиною, а й фінансовим активом, який впливає на динаміку світових капіталів, валютну стабільність і міжнародні ціни.

З точки зору державного управління, Г. Крамер і Е. Вейлес підкреслюють роль аграрної політики як регулятора ринкової кон'юнктури. Урядові програми підтримки фермерів, експортні субсидії, квоти та податкові стимули розглядаються як механізми забезпечення конкурентоспроможності на глобальному ринку. Таким чином, зернова політика постає інструментом макроекономічного впливу, який дозволяє державам не лише стабілізувати внутрішнє виробництво, але й формувати міжнародний імідж через участь у світових продовольчих ланцюгах [1].

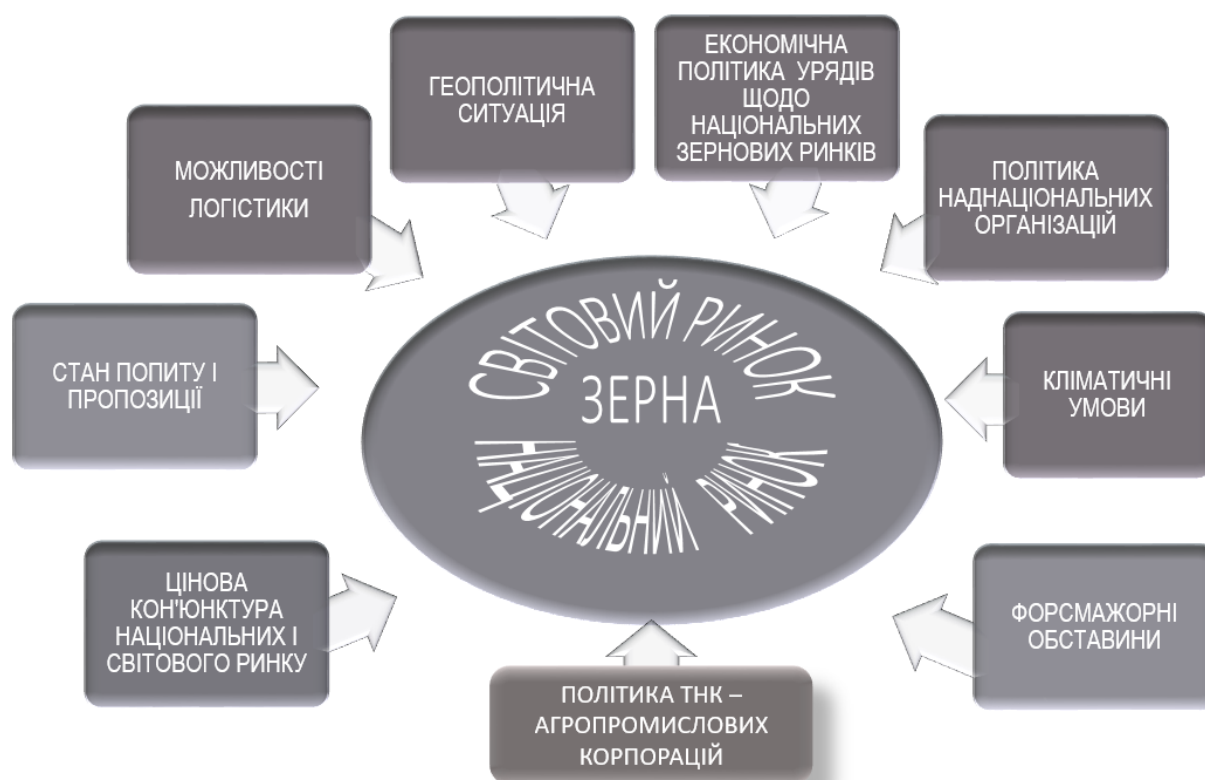


Рис. 4. Чинники, що впливають на параметри світового і національних ринків зерна

Джерело: Складено автором

Загалом, ринки зерна знаходяться у полі взаємодії різних чинників (рис. 4). та, водночас, самі є чинником, що впливає не лише на стан інших національних та світових ринків, а й на геополітику і парадигму світового економічного розвитку, відкриваючи нові можливості впливу і регулювання світового розвитку.

У геополітичному вимірі автори доводять, що світовий ринок зерна є важливим чинником формування нової архітектури глобальної безпеки. Зростання попиту на зернові культури в Азії, Африці та на Близькому Сході створює економічну залежність від експортерів – США, Канади, України та країн ЄС. Це спричиняє появу нових форм політичного впливу, де продовольчі ресурси стають частиною дипломатичних стратегій і міжнародних переговорів [1,2,4].

Інший автор, Д. Г. Стефенс наголошує, що зерновий ринок має системний вплив на функціонування світових ринків загалом, оскільки є ключовим фактором формування міжнародних фінансових потоків та індикатором ефективності світової економічної інтеграції. Крім того світовий ринок зерна діє як каталізатор глобальних економічних циклів оскільки відображає взаємозалежність між технологічними, фінансовими та політичними процесами. Автор, розглядає зерновий ринок як ядро світової економіки, яке впливає на продовольчі, енергетичні, фінансові та логістичні системи, і доводить, що глобальний ринок зерна — це не лише сектор аграрної продукції, а механізм світової координації економічних процесів, що визначає напрями розвитку міжнародної торгівлі та політики сталого розвитку [5,8].

Д. Морган доводить, що зерновий ринок – це центр глобальної економічної влади, у якому перетинаються інтереси держав, корпорацій і фінансових інститутів. Вона окреслює перехід від класичної ринкової конкуренції до системи корпоративно-державного партнерства, що визначає сучасну архітектуру міжнародних економічних відносин, він доводить, що зернова торгівля є ключовим чинником світової економічної кон'юнктури, а контроль над нею – стратегічною перевагою у геополітичному вимірі [5].

Відповідно в межах міжнародних економічних відносин теорія світового ринку зерна пояснює закономірності глобальної взаємодії, де зерно є не лише економічним продуктом, а й інструментом політичного впливу та структурного перерозподілу ресурсів у світовій економіці.

Отже, узагальнюючи, першою і визначальною особливістю цього ринку є відсутність достеменно прогнозованості поряд з низькими темпами зростання товарообігу, що супроводжується різкими коливаннями обсягів попиту та пропозиції на даному ринку, а також нестабільною ринковою кон'юктурою та непередбаченими коливаннями цін, оскільки на два останні параметри суттєво впливають природні чинники, зокрема географічне положення, зміни клімату, сезонність, стихійні лиха, хвороби, тощо. А також вони знаходяться у полі дії факторів, як то: зміни демографічної ситуації, що проявляється в зміні чисельності та густоти населення по регіонах, тобто у попиті, наявності та структурі кваліфікації трудових ресурсів, а також інших економічних чинників, що пов'язані з рівнем розвитку економіки країни, наявності та рівні конкуренції, темпів інфляції, купівельної спроможності населення, тощо. Тобто, спектр чинників, що впливають на продовольчий попит набагато різноманітніший і набагато чутливіший, ніж на товари інших секторів економіки.

Друга особливість полягає у вимогах його інституціоналізації –найчастіше торгівля сільськогосподарською продукцією реалізується за допомогою послуг товарних бірж чи аукціонів, де відбувається процес ціноутворення на підставі біржового котирування, поряд з цим деякі види продукції відзначаються формуванням цін на підставі експортно-імпортних цін, що визначаються ключовими гравцями відповідного ринку, але головне: на ціноутворення суттєво впливає фактор політики, як національної так і регіональної та багатосторонньої. Ці інституції створюють умови, за яких ринкова кон'юнктура розвивається і ринок втрачає свою регулюючу здатність.

І ще однією, характерною для процесу глобалізації рисою, прямим наслідком якої є монополізація економічної влади, стало те, що цей ринок часто перетворюється на заручника політики спроб глобального управління, інструментом перерозподілу сил на світовій арені.

Отже, зерновий ринок, який має виступати не лише основою світового продовольчого балансу, а й потужним важелем геополітичної стабільності та гарантом справедливого розвитку міжнародного поділу праці, поряд з тим, а часто на зміну тому, визначає напрями зовнішньої політики провідних держав, забезпечуючи їм домінування і виступаючи важелем глобального управління. Поступово втрачаючи ознаки вільного ринку і набуваючи функції важеля впливу на світовий економічний розвиток

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Світовий ринок зерна є стратегічно важливим елементом глобальної економічної системи, що забезпечує продовольчу безпеку, підтримує торговельні зв'язки між країнами та сприяє розвитку суміжних галузей. Його функціонування залежить від ефективного регулювання, технологічних інновацій, геополітичних факторів та стійкості логістичних ланцюгів. Аналіз наукових поглядів підтверджує, що зерновий ринок виконує не лише торговельну, а й регулятивну, інституційну та макроекономічну функції, що робить його критичним компонентом світової продовольчої системи.

Перспективи подальших досліджень пов'язуються з удосконаленням механізмів регулювання та стабілізації ринку в умовах волатильності, розробці нових інструментів прогнозування цінних коливань, а також вивченні впливу цифровізації та інноваційних технологій на ефективність торговельних і ринкових процесів. Ці дослідження мають відповісти на питання про запобігання нівелюванню означених ринкових функцій та перетворенню зернового ринку на важіль глобального управління в руках «обраних» держав.

Важливим перспективним напрямом дослідження є аналіз ролі України у в міжнародних зернових потоках та оцінка наслідків геополітичних змін для світової структури постачання.

Подальша систематизація знань дозволить сформувати національні і глобальні стратегії розвитку зернового ринку, спрямовані на забезпечення його стабільності у поєднанні з дією ринкових сил – конкуренції і саморегулювання у довгостроковій перспективі.

Література

1. Cramer, G. L., & Wailes, E. J. *Grain Marketing: Second Edition*. New York: Routledge, 2018. 478 p.
2. François Quesnay: the Economical Table (Tableau Économique)/ Bergman, 1970. 216 стор.
3. Libby R. T. *Protecting Markets: U.S. Policy and the Grain Trade Wars of the 1980s*. Ithaca: Cornell University Press, 1991. 288 p.
4. Nelson S. R. *Oceans of Grain: How American Wheat Remade the World*. New York: Basic Books, 2022. 352 p.
5. Prikhodko D., Prokopenko K. *Methodology for Preparing Grain Supply and Demand Balance Forecasts / UKRAINE: Grain Sector Review and Public Private Policy Dialogue*. Rome. FAO 2010. P. 118–128.
6. Stephens, D. G. *Inside the Global Grain Market: Grandad's Story*. [S.l.]: Independently published, 2022. 537 p.
7. Persson, K. G. *Grain Markets in Europe, 1500–1900: Integration and Deregulation* Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 190 c.
8. World Trade Organization. *World Trade Report 2023: Re-globalization for a Secure, Inclusive and Sustainable Future*. – Geneva : WTO, 2023. – 254 p.
9. Бураковський І. В. *Міжнародна торгівля: сучасні тенденції та проблеми розвитку* : монографія. Київ : Фенікс, 2020. 312 с.
10. Вернадський В.І. *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Т. 1. Київ. НБУ ім. В.І. Вернадського, 2011. Кн. 2. 583 с.
11. Гавриленко Н. М., Широкий Г. М. Світовий ринок зерна: стан та тенденції. Національний Інститут стратегічних досліджень. Центр зовнішньополітичних досліджень. 2022. С. 1–9. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-02/rynok-rna_gavrylenko_0422022.pdf
12. Гайда Ю. І., Шайнюк Б. Л. Ринок зерна в ретроспективі та перспективі: глобальний аналіз. *Innovation and Sustainability*. 2023. No 4. С. 30–40.
13. Гражевська Н. І. *Глобальні ринки продовольства: структура, динаміка, регулювання* : монографія. Київ : КНЕУ, 2019. 280 с.
14. Дідух Н. О. Оптова торгівля зерном в умовах інтеграції України в ЄС. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. No 2. С. 293–300.
15. Казьмір В. А. *Організаційно-економічний механізм функціонування ринку зерна* : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Вінниця, 2021. 280 с.
16. Лотиш О., Кардаш А. Мікроекономічний аналіз світового ринку зерна. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/198/190>
17. *Механізми регулювання інтегрованого зернового ринку: монографія*. / О.В. Нікішина; НАН України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. Одеса: ІПРЕД НАН України, 2014. 450 с.
18. Подолинський В. Слово перестороги. [Сянік, 1848] / В. Подолинський; вступ. ст., приміт. і пер. з пол.: Ф. І. Стеблій. Львів: НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2001. 86 с.
19. Руденко М.Д. *Енергія прогресу: Нариси з фізичної економії*. Київ: Молодь, 1998. 528 с, с. 252
20. *Світовий ринок товарів та послуг : навч.-метод. посібник за ред. Л.Л. Носач [та ін.]*. Харків : «Видавництво «Форт», 2014. 295 с.
21. *Світовий ринок товарів та послуг: товарна структура [Текст] : навч. посібник. заг. ред. А. А. Мазаракі ; Ін-т змісту та методів навчання, Київ. держ. торг.-екон. ун-т. - Київ : [б.в.], 1996. 80 с.*
22. Солонінко К. С. *Міжнародна економіка. Навчальний посібник* Київ. Кондор, 2008. 380 с.
23. Худолій Л.М. *Економічний механізм формування та функціонування ринку зерна в Україні*. Київ : ІАЕ УААН, 1998. 204 с.
24. Чурсіна Л. А., Кузьміна Т. О., Коб'яков С. М. *Світовий ринок товарів та послуг [Текст] : навч. посіб.* Херсон : Вишемирський В. С. : ХНТУ, 2019. 339 с.

References

1. Cramer, G.L. and Wailes, E.J. (2018), *Grain Marketing*, 2nd ed., Routledge, New York, USA.
2. Bergman, L. (1970), *François Quesnay: the Economical Table (Tableau Économique)*, Palgrave Macmillan, London, UK.
3. Libby, R.T. (1991), *Protecting Markets: U.S. Policy and the Grain Trade Wars of the 1980s*, Cornell University Press, Ithaca, USA.
4. Nelson, S.R. (2022), *Oceans of Grain: How American Wheat Remade the World*, Basic Books, New York, USA.
5. Prikhodko, D. and Prokopenko, K. (2010), "Methodology for Preparing Grain Supply and Demand Balance Forecasts", *UKRAINE: Grain Sector Review and Public Private Policy Dialogue*, FAO, Rome, Italy, pp. 118–128.
6. Stephens, D.G. (2022), *Inside the Global Grain Market: Grandad's Story*, Independently published, [S.l.].

7. Persson, K. G. (1999). *Grain Markets in Europe, 1500–1900: Integration and Deregulation*. Cambridge University Press.
8. World Trade Organization (2023), *World Trade Report 2023: Re-globalization for a Secure, Inclusive and Sustainable Future*, WTO, Geneva, Switzerland.
9. Burakovskiy, I.V. (2020), *Mizhnarodna torhivlia: suchasni tendentsii ta problemy rozvytku* [International Trade: Current Trends and Development Problems], Feniks, Kyiv, Ukraine.
10. Vernadskyi, V.I. (2011), *Vybrani naukovi pratsi akademika V.I. Vernadskoho. T. 1, Kn. 2* [Selected Scientific Works of Academician V.I. Vernadsky. Vol. 1, Book 2], NBU im. V.I. Vernadskoho, Kyiv, Ukraine.
11. Havrylenko, N.M. and Shyrokyi, H.M. (2022), “Svitovyi rynek zerna: stan ta tendentsii” [World Grain Market: State and Trends], *Natsionalnyi Instytut stratehichnykh doslidzhen. Tsentri zovnishnopolitychnykh doslidzhen*, pp. 1–9, available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-02/rynok-rna_gavrylenko_0422022.pdf
12. Haida, Yu.I. and Shainiuk, B.L. (2023), “Rynek zerna v retrospektyvi ta perspektyvi: hlobalnyi analiz” [Grain Market in Retrospective and Perspective: Global Analysis], *Innovation and Sustainability*, No. 4, pp. 30–40.
13. Hrazhevska, N.I. (2019), *Hlobalni rynky prodovolstva: struktura, dynamika, rehuliuвання* [Global Food Markets: Structure, Dynamics, Regulation], KNEU, Kyiv, Ukraine.
14. Didukh, N.O. (2024), “Optova torhivlia zernom v umovakh intehtatsii Ukrainy v YeS” [Wholesale Grain Trade under Ukraine’s Integration into the EU], *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, Vol. 9, No. 2, pp. 293–300.
15. Kazmir, V.A. (2021), *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm funktsionuvannia rynku zerna* [Organizational and Economic Mechanism of the Grain Market Functioning], PhD Thesis, Vinnytsia, Ukraine.
16. Lotysh, O. and Kardash, A. (2021), “Mikroekonomichni analiz svitovoho rynku zerna” [Microeconomic Analysis of the World Grain Market], *Ekonomika ta suspilstvo*, No. 24, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/198/190>
17. Nikishyna, O.V. (2014), *Mekhanizmy rehuliuвання intehtrovanooho zernovoho rynku* [Regulation Mechanisms of the Integrated Grain Market], IPREED NAN Ukrainy, Odesa, Ukraine.
18. Podolynskiy, V. (2001), *Slovo perestorohy* [A Word of Warning], NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha, Lviv, Ukraine.
19. Rudenko, M.D. (1998), *Enerhiia prohresu: Narysy z fizychnoi ekonomii* [Energy of Progress: Essays on Physical Economy], Molod, Kyiv, Ukraine.
20. Nosach, L.L. (ed.) (2014), *Svitovyi rynek tovariv ta posluh* [World Market of Goods and Services], Vydavnytstvo “Fort”, Kharkiv, Ukraine.
21. Mazaraki, A.A. (ed.) (1996), *Svitovyi rynek tovariv ta posluh: tovarna struktura* [World Market of Goods and Services: Commodity Structure], Instytut zmistu ta metodiv navchannia, Kyiv, Ukraine.
22. Soloninko, K.S. (2008), *Mizhnarodna ekonomika* [International Economics], Kondor, Kyiv, Ukraine.
23. Khudolii, L.M. (1998), *Ekonomichni mekhanizm formuvannia ta funktsionuvannia rynku zerna v Ukraini* [Economic Mechanism of Formation and Functioning of the Grain Market in Ukraine], IAE UAAN, Kyiv, Ukraine.
24. Chursina, L.A., Kuzmina, T.O. and Kobiakov, S.M. (2019), *Svitovyi rynek tovariv ta posluh* [World Market of Goods and Services], Vyshehmyrskiy V.S., KhNTU, Kherson, Ukraine.